

הפרושים - תלמידי הגר"א בא"י

בלוג מחקרי של החוקר אלי אליאך אודות "עליית תלמידי הגר"א" - עלייתם והתיישבותם של ה"פרושים" בני הישוב הישן בארץ-ישראל בראשית המאה ה-19

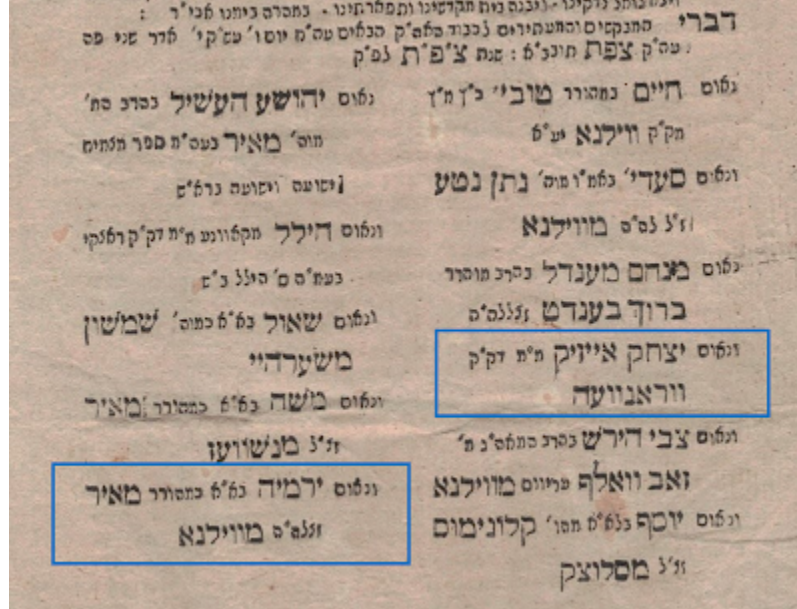
התיעוד המוקדם ביותר לעליית ראשוני קהילת הפרושים - בתו של רבי סעדיה תלמיד הגר"א

מרץ 13, 2024

בשנות התק"ס (1800-10), ובפרט לקראת שנת תק"ע (1810), התחולל גל עלייה גדול של מאות יהודים לארץ-ישראל מליטא ופולין, באותה עת עלו ארצה עוד יותר יהודים מארצות ערב (ראו כאן). מתוך גל עלייה זה נוצר "כולל הפרושים" אליו השתייכו עם עלייתם האשכנזים ה'מתנגדים' מבין העולים. המשתייכים לקהילה זו מוכרים יותר כעולים ב"עליית תלמידי הגר"א", אף שרק דמויות בודדות, אם כי מרכזיות, ממנהיגי הקהילה היו תלמידי הגר"א עצמו. מנהיגו ומייסדו של "כולל הפרושים" בא"י היה רבי מנחם מנדל משקלוב, מגדולי תלמידיו של הגר"א, אשר עלה לא"י בשנת תקס"ח (1808). עד לעלייתו השתייכו כלל העולים האשכנזים מליטא וריסין ל"כולל רייסין" בטבריה שהיה אז בהנהגתו של רבי אברהם מקאליסק החסידי, מתלמידי המגיד ממעזריטש. כשהגיע רמ"מ לטבריה ואח"כ לצפת, הצטרפו אליו 'מתנגדים', מהם שעלו עוד לפניו, לייסוד כולל חדש עבור העולים ה'מתנגדים' - כולל "מדרש פרושים". רבי ישראל משקלוב, שעלה אף הוא (הגיע לצפת בתשרי תק"ע, 1809), מספר בזכרונותיו על שלושה מהעולים שהקדימו את רמ"מ:

"ושם [בטבריה] היו עיקרי המנהיגים של ישוב האשכנזים דטבריא וצפת מכולל רוסיא, ורבה הרב המפורסם ר' אברהם רב דקאלישק רבן של חסידים, והיו לוקחים מעות אר"י מוילנא והמדינה דליטא וזאמוט. והמנוח המופלג י"א מו"ה נחום מזאמוט ור' אייזיק מגיד דוואראנאוי ור' ירמיה מוילנא היו תחת פקודתם" (ר"י משקלוב, "אמת מארץ תצמח", תולדות חכמי ירושלים, ג, עמ' 138-139).

את שלושתם אנו מוצאים זמן קצר לאחר מכן כדמויות חשובות בקהילת הפרושים. רבי יצחק אייזיק המגיד מוואראנאוי ורבי ירמיה ב"ר מאיר מוילנא חתומים שניהם על אגרת הכולל המפורסמת משנת תק"ע (1810), ואילו רבי נחום מזאמוט היה שד"ר הכולל. הם לא היו ה'מתנגדים' היחידים שהיו כפופים קודם לכן ל"כולל רייסין" שהצטרפו לאחר עליית רמ"מ ל"כולל הפרושים" (על כך בהרחבה בפעם אחרת), ר"י מזכיר את שלושתם בשמם, כפי הנראה, בגלל מעמדם בקהילה לאחר מכן.

החתימות על אגרת הכולל משנת תק"ע (1810)

רבי ירמיה ב"ר מאיר מוילנא היה חתנו של רבי סעדיה ב"ר נתן נטע, שהיה מוותיקי ובכירי תלמידי הגר"א ועלה לא"י בקיץ תקס"ט (1809). בנו של רבי ירמיה, אברהם מאיר, היה שד"ר הכולל בתקצ"ז (1837) והראשון מבני הקהילה שנולד בא"י ולכן היה מכונה בקהילה "זרע קודש", ומראשוני הקהילה שהתיישבו בירושלים בחורף שנת תקע"ו (1816), אז שימש לעתים "העשירי למניין" אף בהיותו ילד (עם ספר בידו), טרם הגיעו לירושלים די פרושים למניין משלהם. במסמך אודות ניהול "קלויז הגר"א" בוילנה מכ"ב ניסן תקס"ב (1802), צוין על כוונתו של רבי סעדיה תלמיד הגר"א (אחד מראשי הקלויז) לעלות לא"י. סביר יהיה להניח שר"ס תיכנן לעלות עם כל משפחתו, כפי שעשה מאוחר יותר לאחר עיכוב של מספר שנים, בקיץ של שנת תקס"ט (1809), כפי שעולה מאגרת ששלח בחורף תקע"ב (1812) לרבי יהושע צייטליש משקלוב, בה הוא מציין את בנו רבי נתן נטע וכלתו, כמו גם את נכדותיו בנות בתו חנה וכן את נכדו "אברהם מאיר בן בתי רבקה", שהיו עמו בצפת. בסופו של דבר, חתנו רבי ירמיה ובתו רבקה עלו כאמור, מספר שנים לפניו.

מתי עלה רבי ירמיה לא"י?

רבי ירמיה עלה לא"י כאמור, עוד לפני עליית רמ"מ בתקס"ח (1808), הפרטים שבידינו כדלהלן, מובילים למסקנה שכפי הנראה עלייתו התרחשה בסביבות שנת תקס"ד (1804).

בנו אברהם מאיר נולד כאמור בא"י, בצפת, אם כי לגבי שנת לידתו ישנה חוסר וודאות. על מפקדי מונטיפיורי לא ניתן להסתמך במקרה זה, שכן בכל אחד מהמפקדים מצוין עבורו גיל ממנו עולה שנת לידה שונה, הנותנים טווח רחב למדי, משנת תקס"ב ועד לשנת תקע"ג (לאחר עימות מול מקורות נוספים ניתן לצמצם טווח זה ולהורידו ל-7 שנים תקס"ב-תקס"ט (1802-1809), טווח רחב פחות.

עם זאת בידיעה על פטירתו (שערי ציון, שנה ז, גל' 23, ב' אב תרמ"א), נזכר ר' אברהם מאיר כמי שנולד בתקס"ד (1804). תאריך קרוב עולה גם מדבריו של המסיונר המומר יוסף וולף, המציין ביומנו (28/3/1822) שאברהם מאיר הוא בן 16 ונשוי כבר 4 שנים. סביר להניח שהתחתן לאחר הגיעו לגיל מצוות, מכאן שנולד לכאורה בתקס"ה (1805). סביר איפוא להניח, ששנת לידתו של הבן אברהם מאיר היא תקס"ד-תקס"ה, ומשכך עליית הוריו התרחשה קודם לכן.

מפקדי העיר וילנה

	мужеска:				женска:			
	по рев: 795 и по рос: 1800 го: напис: были:	въ сего числа послѣ того до нынѣ разными случаями выбыли	нынѣ на лицо съ при- были: и вновь рожден:		по рев: 795 и по рос: 1800 го: напис: были:	въ сего числа послѣ того до нынѣ разными случаями выбыли.	нынѣ на лицо съ при- были: и вновь рожден:	
л ѣ ш а.					л ѣ ш а.			
149. Нар. по рос. 1800 ^{го} — Землю Меровицъ Девицко 22. У него жена Риза Радийъ Довъ по разлученіи ввѣдѣна въ Турецкую Уставу —								
Мрансортъ — 2 ^{го} Драма жена его деа Милъ и въ 1804 году приключилась изъ Губернскаго Города Гродна —								14.

רשומת איזכור הגירת משפחת חתנו של רבי סעדיה לטורקיה (א"י) במפקד וילנה 1805

נראה שתשובה טובה יותר נוכל לקבל ממפקד האוכלוסין של העיר וילנה משנת 1805, שם נזכרת אשתו, בתו של ר"ס! במפקד זה ישנה רשומה אחת בלבד בה נזכרת מישהי ששם אביה הוא סעדיה (זה גם מפקד העיר וילנה היחיד משנים אלו בו נזכר רבי סעדיה עצמו, ראו כאן), ושמה "ריבה בת סעדיה", וברשומה זו מופיעה הערה מפתיעה של הפוקד לפיה היא "הלכה לטורקיה" (היינו האימפריה העות'מאנית הכוללת את א"י) בשנת 1804 (תקס"ד).

ברשומה (מס' 149) נכתב כך:

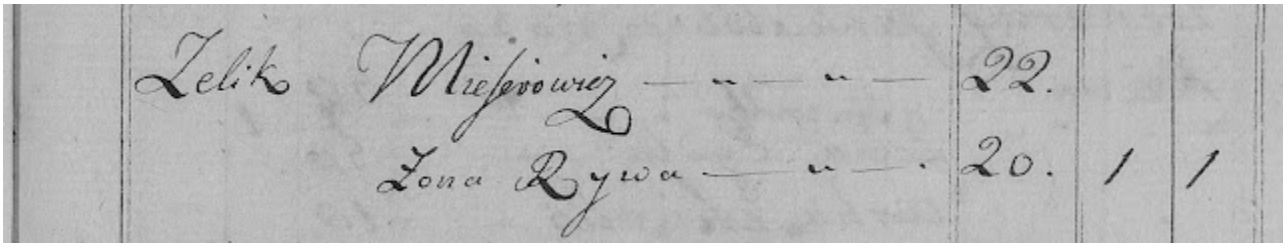
לויטסון, זליג בן מאיר, אב הבית, גיל 27 (גיל במפקד קודם 22)
לויטסון, ריבה בת סעדיה, רעיה, גיל - (גיל במפקד קודם 20), עזבה
בעקבות גירושין והלכה לטורקיה בשנת 1804
לויטסון, לאה בת שלמה, רעיה, גיל 14 (גיל במפקד קודם -), אשתו
השניה של זליג; הגיעה מגרודנה

נראה שזו מי שאנו מחפשים:

1. שם האשה מתאים עם "רבקה בת סעדיה" (ר' מפקד 1813 המובא להלן).
2. היא היחידה במפקד כולו ששם אביה הוא סעדיה (מלבד אחיה ר' נתן נטע).
3. איזכור הגירתה לאימפריה העות'מאנית (הכוללת את א"י. יעד הגירה שאיזכורו נדיר ביותר במפקדים!), המתאים עם סיפור העלייה לא"י.

עם זאת, ברור ש"זליג בן מאיר" אינו רבי ירמיה ב"ר מאיר בעלה, עמו עלתה לא", אף ששם האב "מאיר" זהה לשניהם. בפרט שמצויין שריבה זליג נתגרשו וכן שזליג נישא בשנית, מה גם שההגירה לטורקיה מצויינת רק לגבי ריבה.

ריבה היא רבקה, כעולה מהשוואה למפקדים אחרים מאותן שנים.

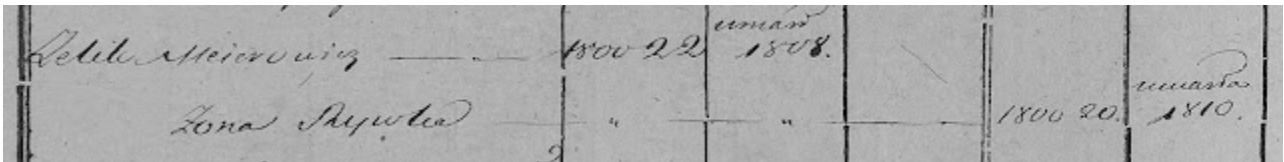

מפקד וילנה 1800-1801

במפקד העיר של שנת 1800-1801 (דף 78), אליו מתייחס מפקד 1805 כמפקד הקודם, מופיע כך:

זליג מאירוביץ' (בן מאיר), אב הבית, גיל 22
רעה, ריבה, בת 20

אם כך, הנה לנו שבשנת 1801 ריבה זליג טרם נתגרשו.

מפקד וילנה 1813

והנה במפקד מאוחר יותר, במפקד של שנת 1813 (רשומה מס' 3072), בו לא צויין עבור זליג וריבה גיל נוכחי, עקב נפקדות שניהם, נכתב כך:

זליג מאירוביץ' (בן מאיר), אב הבית, גיל - (גיל במפקד 1800 22), מת,
1808

רעה, רבקה, גיל - (גיל במפקד 1800 20) מתה, 1810

המפקד של שנת 1813 מתעלם באופן כללי ממפקד 1805 (שהיה מפקד משלים) ומתייחס למפקד של שנת 1800-1801 כמפקד הקודם, משום כך אינו יודע שכבר נתגרשו וכבר זליג נישא בשנית.

אם כן, ריבה, היא רבקה ב"ר סעדיה, היתה נשואה בתחילה לזליג בן מאיר, היא התגרשה לאחר 1801 (תקס"א), וב-1804 (תקס"ד) היא היגרה לטורקיה - דהיינו עלתה לא", עם בעלה רבי ירמיה ב"ר מאיר. לאחר כשנה נולד להם בנם אברהם מאיר "זרע קודש" בצפת.

הנה לנו איפוא, התיעוד המוקדם ביותר (עד כה) לעלייה של אחת מבנות "כולל הפרושים" - רבקה בתו של רבי סעדיה תלמיד הגר"א, אשת רבי ירמיה ב"ר מאיר מוילנה.

סעדיה בן נתן נטע

מתנגדים

מנחם מנדל משקלוב

כולל רוסייה

ישראל משקלוב

ירמיה בן מאיר

תקס"ד

עלייה לא"

האם ומתי התפללו חסידי חב"ד עם תלמידי הגר"א בצפת?

ינואר 17, 2021

אנו מוצאים את רצ"ה לעהרן, ראש ארגון הפקידים והאמרכלים של אמסטרדם למען ארץ-ישראל (הפקוא"מ), במכתב לר' ישראל משקלוב (ו' מרחשון תקצ"ט 1838), מציין סיפור ששמע: "דלא סבירא ולא שמיע לי מה שעשו ק"ק [-קהילה קדושה] פרושים בשנים קודמות בצפת ...

[המשך לקרוא](#)

האמנם החלה עליית תלמידי הגר"א בשלש שיירות מאורגנות?

יולי 01, 2020

אברהם יערי (ואחריו עוד רבים וטובים) מתאר את ראשית עליית תלמידי הגר"א כמי שאירעה בשלש שיירות עולים מאורגנות: "השיירה הראשונה של תלמידי הגר"א, ובראשה ר' מנחם מענדל משקלוב, הגיעה לא"י בשנת תקס"ח (1808) והתישבה תחילה בטבריה [...] בשנת תקס"ט (9 ...

[המשך לקרוא](#)

רבי סעדיה תלמיד הגר"א ומשפחת חשין

יולי 21, 2020

אחת המשפחות הפרושיות הוותיקות בא"י הינה משפחת חשין, בראשה עמד רבי יצחק ב"ר זאב וולף מחסלביץ' שהיה מראשוני העולים לא"י ב"עליית תלמידי הגר"א", כבר בשנת תק"ע (1810). המסורת המשפחתית של המשפחה מספרת על כך שהינם צאצאים של ר' סעדיה ב' ...

[המשך לקרוא](#)

מופעל על ידי Blogger

התמונות בעיצוב צולמו על ידי ranplett

